

ŘECKÁ A LATINSKÁ TERMINOLOGIE PRO POMÁHAJÍCÍ PROFESE

Tibor Vojtko

UČEBNÍ TEXTY
UNIVERZITY KARLOVY

KAROLINUM

Řecká a latinská terminologie pro pomáhající profese

Tibor Vojtko

Recenzovali:

doc. PhDr. Lubor Kysučan, Ph.D.

prof. PhDr. Jiří Škoda, Ph.D., MBA

Financováno
Evropskou unií
NextGenerationEU

Národní
plán
obnovy

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Publikace byla vydána za podpory Ministerstva školství, mládeže
a tělovýchovy a Národního plánu obnovy v rámci projektu
Transformace pro VŠ na UK (reg. č. NPO_UK_MSMT-16602/2022).

Vydala Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum

Praha 2024

Obálka a grafická úprava

DTP Nakladatelství Karolinum

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Univerzita Karlova, 2024

© Tibor Vojtko, 2024

ISBN 978-80-246-5847-6

ISBN 978-80-246-5866-7 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

OBSAH

ČÁST PRVNÍ _____ 7

Jak angličtina neumí, co svede latina _____ 9

Klasické a mrtvé jazyky _____ 9

Neolatinistické hnutí _____ 9

Řecko-latinská terminologie _____ 9

Latina jako základ románských jazyků _____ 9

ČÁST DRUHÁ _____ 11

Základní přehled latinských a řeckých prefixů a sufixů, vybraných kmenů, koncovek a dalších skladebných komponent _____ 13

ČÁST TŘETÍ _____ 23

Vybrané gramatické tabulky latiny a latinské výslovnosti _____ 25

Základní Pojmy _____ 25

Kategorie slovního druhu _____ 25

Kategorie čísla _____ 25

Kategorie rodu (lat. genus) _____ 25

Pády a pádové otázky _____ 25

Mluvnické přehledy a tabulky _____ 26

Deklinace substantiv _____ 26

I. deklinace _____ 26

II. deklinace _____ 26

III. deklinace _____ 27

IV. deklinace _____ 28

V. deklinace _____ 28

Deklinace adjektiv _____ 29

I. a II. deklinace adjektiv _____ 29

III. deklinace adjektiv _____ 29

Výslovnost a přízvuk latiny _____ 29

Přehled výslovnosti středověké latiny _____ 30

Přehled výslovnosti (restituované) klasické latiny _____ 31

Přízvuk latinských slov a délka slabik _____ 31

Poznámky k číslovkám _____ 31

APENDIX 1: Historický vývoj staré řečtiny _____ 33

K tématu z učebnice *Postižený člověk ve společnosti* _____ 36

APENDIX 2: Historický vývoj latiny _____ 40

K tématu z učebnice *Postižený člověk ve společnosti* _____ 44

APENDIX 3: Česko-latinské a latinsko-české slovníky jako nezbytná pomůcka _____ 50

Slovníkové vyjádření substantiv _____ 50

ČÁST ČTVRTÁ _____ 51

Jak s cvičebnicí aneb slovo úvodem _____ 53

A) Základní lat. a řeč. prefixy, sufixy, vybrané kmeny a koncovky _____ 53

A-1) Význam a původ skladebných komponent _____ 53

A-2) Užití skladebných komponent v odborné terminologii _____ 55

A-3) Význam latinských, resp. řeckých slov _____ 57

A-4) Význam odborných termínů _____ 59

A-5) Význam odborných termínů _____ 62

B.1) Deklinace substantiv _____ 64

B.1-1) Kategorie slovního druhu _____ 64

- B.1-2) Kategorie čísla _____ 64
- B.1-3) Kategorie čísla _____ 64
- B.1-4) Pády a pádové otázky _____ 64
- B.2) Deklinace substantiv _____ 65
 - B.2-1) I. deklinace, vzor *fēmina* _____ 65
 - B.2-2) II. deklinace, vzory *servus*, *verbum* a *puer* _____ 65
 - B.2-3) III. deklinace, vzory *victor* a *nōmen* _____ 66
 - B.2-4) IV. deklinace, vzory *exercitus* a *cornū* _____ 66
 - B.2-5) V. deklinace, vzory *rēs* a *dīēs* _____ 67
- C) Cvičení z číslovek _____ 67
- D) Cvičení z reálií vývoje latiny a řečtiny _____ 69
 - D.1) Klasické jazyky _____ 69
 - D.2) K vývoji staré řečtiny _____ 69
 - D.3) K vývoji latiny _____ 69

ČÁST PRVNÍ

JAK ANGLIČTINA NEUMÍ, CO SVEDE LATINA

V průběhu 20. století začala angličtina jako jazyk vědců, obchodníků a diplomatů úspěšně dominovat nad tradiční latinou – jazykem učenců a francouzštinou – jazykem diplomacie a obchodu. Dnes jí můžeme směle označit novodobá *lingua franca*, tj. jazyk vědy a techniky, diplomacie a obchodu. V jednom však angličtina latinu, nahradit nedokázala – angličtina nesvede tak pružně jako latina vytvářet nová slova a „neumí“ tedy být zdrojem nové terminologie. Proto se tvůrci odborných výrazů zejména medicíny a přírodních věd stále na latinu obracejí jako na tradiční a nenahraditelný nástroj. Vedle toho si latina alespoň zčásti uchovala své postavení v liturgii římskokatolické církve i jako jeden z jazyků používaných ve Vatikánu (vedle častější italštiny).

V následujícím textu si vysvětlíme pojmy jako např. *klasické jazyky*, *mrtvé jazyky* nebo *latinská terminologie*. Pokusíme se také ukázat, do jaké míry je znalost latiny užitečná pro praxi speciálního pedagoga.

KLASICKÉ A MRTVÉ JAZYKY

Řečtinu a latinu obvykle označujeme jako **klasické jazyky**. Užíváme však i termín **mrtvé jazyky**. Ten zdůrazňuje skutečnost, že ani jeden se již nepoužívá coby aktivní prostředek mezilidské komunikace. Oba jazyky však považujeme za *kulturní dědictví*, které je s ohledem na historickou výsostnost starověkého Řecka a římského impéria v dějinách Evropy hodno úcty. Jako mrtvý, tedy ustrnulý ve vývoji, představuje především latina cenný jazyk pro jazykovědný výzkum. Oba tyto jazyky však žijí svým druhým životem, který popírá slovo „mrtvý“.

S rozvojem evropské vzájemnosti představované Evropskou unií slouží řečtina i latina také jako identifikační zdroj základů evropské civilizace a kultury. S překotným vývojem lidského poznání jsou oba jazyky stále aktuálně využívaným zdrojem odborné terminologie. Řečtina i latina tak nesou vedle své hluboké duchovní hodnoty i další praktický význam.

NEOLATINISTICKÉ HNUTÍ

O znovuzrození latiny jako komunikačního nástroje se už od počátku 20. století snaží stále živé formující *neolatinistické hnutí*. Budoucnost v podobě znovuzrození latiny se však nedá předpovědět – viz čeština v době národního obrození.

ŘECKO-LATINSKÁ TERMINOLOGIE

Klasické jazyky mají tedy i v současném světě nezastupitelné místo, svůj bezprostřední smysl a funkci. V oblasti vědy je latina i řečtina výchozí materiál, na jehož základě vznikají nové termíny vědecké terminologie. Řeckolatinská terminologie je přímo využívána tradičními přírodovědnými obory, jako je např. botanika, biologie, fyzika, chemie, anatomie atd. Připomeňme počín významného biologa a systematologa **Carla von LINNÉ** (1707–1778), který rok před svou smrtí dokončil systematiku botanických druhů. Jeho řecko-latinská terminologie jazykovou formou zhmotňující jím vytvořený exaktní systém druhů je používána dodnes. Využití řečtiny a latiny pro tvorbu terminologie splňuje ta nejpřísnější pravidla: jednoznačnost, srozumitelnost, všeobecnou platnost (v čase i prostoru), přesnost a nezaměnitelnost.

I přes dominanci angličtiny se při tvorbě nových odborných termínů uplatňují latina i řečtina neustále. Do této kategorie spadá speciální pedagogika a další pomáhající obory, psychologie, sociologie, ale i fyzika, medicína a další přírodovědné obory.

LATINA JAKO ZÁKLAD ROMÁNSKÝCH JAZYKŮ

Latina se v úpadkovém období římského impéria stala základem románských jazyků: italštiny, francouzštiny, portugalštiny, španělštiny, rumunštiny, rétorománštiny, katalánštiny a jejich dialektů, např. okcitanštiny a provensálštiny, kterými dnes mluví na 480 miliónů obyvatel modré planety. I proto je v současnosti latina ideálním východiskem při studiu cizích jazyků. Vedle toho v moderním světě využívání latinských a řeckých slov, případně slov uměle tvořených na řecko-latinském základu stále roste. Intelektualizací publicistiky, sdělovacích prostředků, mezilidské komunikace a potřebou přesnějšího vyjádření se odborná terminologie posouvá do běžné roviny komunikace. Znalost latiny tedy usnadňuje pasivní porozumění cizím slovům, neboť naprostá většina odborné slovní zásoby se opírá o latinský slovní základ.

Vedle zcela účelových funkcí představují latina a řečtina kulturní hodnotu, která je dána jejich úlohou v historickém i kulturním vývoji evropské civilizace.

V latině byly sepsány nejvýznamnější a nejvzácnější literární památky starořecké a římské kultury, které ovlivnily středověkou evropskou kulturu a dějiny Evropy. Latinou byly napsány nejdůležitější evropské politické dokumenty (pro nás mimořádně významná *Zlatá bula sicilská* 1212 atd.), latina byla liturgickým a úředním jazykem římskokatolické církve až do 2. poloviny 20. století, latina je stále úředním jazykem Vatikánu. A nakonec, v duchu evropského společenství, latina představuje jakýsi symbol pomyslné evropské jednoty, protože stála u základů evropské civilizace a kultury a byla jejich nedílnou součástí. Můžeme směle říci, že kultura Evropy se dostala tam, kam se dostala latina. A latina byla pro střední a západní Evropu tím, čím byla řečtina pro Balkán a východní Evropu – pomyslným celoevropským jazykem – jakýmsi *esperantem* starověku, středověku i raného novověku.